

Taranto ✓

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1963
ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΔΑΚΑΡΗ
ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟΝ
ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1966

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΟΣ

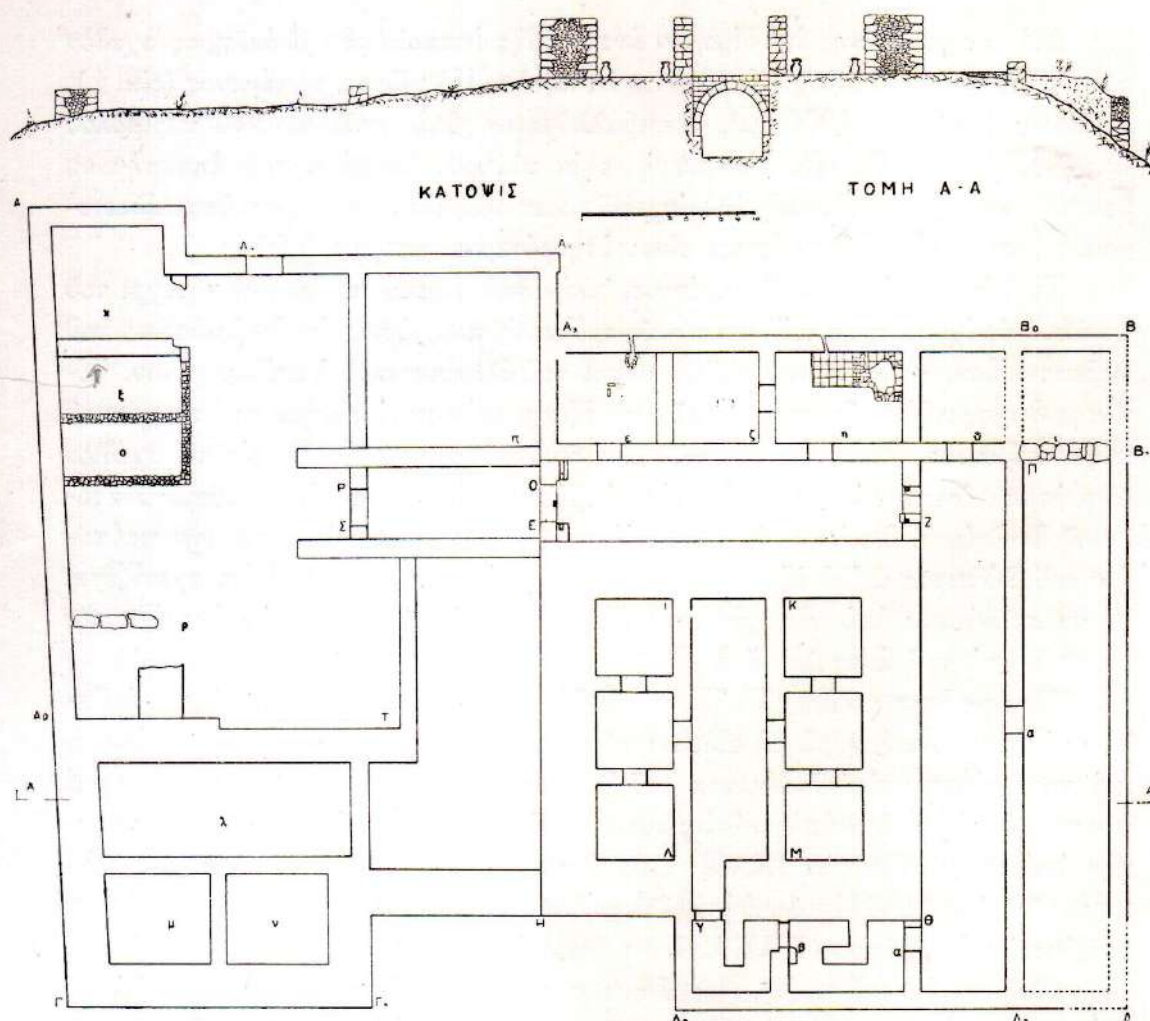
Διὰ τῆς γενομένης ἐπὶ δέμηνον ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ πρὸς Δυσμὰς τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 1, Α3, Β, Δ, Δ2, Η) χώρος, τὸ τέμενος (εἰκ. 1), ἐμβαδοῦ ὑπὲρ τὰ 1000 μ², περιβαλλόμενον ὑπὸ πολυγωνικοῦ περιβόλου (Α, Α2, Α3, Γ, Γ, Η). Τοῦτου ἡ νοτία πλευρά, ὑπεράνω τοῦ ἀποκρήνου βράχου, καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ ἐπὶ ἰσχυρᾷ κατωφερείᾳ, συγκρατοῦσαι ἐσωτερικῶς μεγαλυτέρας ἐπιχώσεις, εἶναι ἰσχυρότεραι, πάχους 2.50 μ.

Τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ τεμένου, πλὴν τοῦ χώρου π, ἡρευνήθη μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, σχηματίζοντος πολυαρίθμους πτυχώσεις ἐκ διαβρώσεως τοῦ ἀσβεστολίθου, τὸ δὲ νότιον τμήμα μέχρι τοῦ ἐλληνιστικοῦ δαπέδου μόνον. Ἐπίσης διηυκρινήθη εἰς τινὰ σημεῖα τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τοῦ κτηριακοῦ συγκροτήματος, ἐπενεχθεισῶν τῶν ἀναγκαίων τροποποιήσεων εἰς τὸ σχέδιον κατόψεως. Διεπιστώθη προσέτι εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου θεμέλιον ἀρχαίου τοίχου (Π, Β1), ἀποτελοῦντος τὴν πρόσοψιν τοῦ δώματος ι. Ἡ ἐξακρίβωσις τούτου ἐνέχει σημασίαν, διότι σχετίζεται μὲ τὰ τελούμενα ὑπὸ τῶν χρηστηριαζομένων καὶ διευκρινεῖ τὴν ὑπαρξίν τῆς θύρας α ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου.

Ὡς εἶχε διαπιστωθῇ (Τὸ Ἔργον 1961, σ. 124. ΠΑΕ 1961, σ. 108), ὁμέλων νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὰ εἰδῶλα τῶν νεκρῶν, μετὰ πολυήμερον ἐγκοίμησιν καὶ προδιαίτησιν εἰς τὰ δώματα τοῦ βορείου διαδρόμου, μετὰ τὰς θυσίας καὶ προσφοράς ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως, τοῦ ἡγεμόνος τῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπέργειον αἴθουσαν ΙΚΑΜ, ἐνθα ἐπεφαίνοντο αἱ σκιαὶ τῶν νεκρῶν. Ἀποχωρῶν ὥφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ βορείου διαδρόμου (ΠΑΕ 1961, σ. 108). Ὑπεχρεοῦτο προσέτι νὰ ὑποβληθῇ εἰς καθαρμὸν ἐκ τοῦ μιάσματος, ἐνεκα τῆς εἰσόδου εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἄδου καὶ τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὰ εἰδῶλα τῶν νεκρῶν, καθ' ὃν τρόπον ἡ Ἀλκίηστις εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγωδίαν τοῦ Εὐριπίδου χρήζει τριημέρου ἀγαγνισμοῦ (στ. 1145-6). Προφανῶς κατὰ τὴν ἀποχώρησιν εἰσήρχετο διὰ τῆς θύρας α εἰς τὸ δῶμα ι τοῦ ἐξωτερικοῦ διαδρόμου, ἵνα ὑποβληθῇ εἰς τὸν ἀναγκαῖον καθαρμὸν καὶ περιαγνισμόν, ἀκολουθῶς δὲ διὰ τῆς ὑποθετικῆς πύλης τοῦ ἐξαφανισθέντος τοίχου Β-Β1 κατήρχετο εἰς τὸ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου ρεῦμα τοῦ Κωκυτοῦ, συμβάλλοντος εἰς τὸν Ἀχέροντα 200 μέτρα περίπου νοτιώτερον. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ νεκυομαντείου ἐπεχύθη φῶς εἰς τὰ τελούμενα ἐκεῖ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἐπισκέπτης, διερχόμενος τὰς πύλας ΡΣ καὶ

ΟΕ, ἐγκατέλειπε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ εἰσήρχετο εἰς τὸ ζοφερὸν βασίλειον τοῦ Ἄδου, μέχρι τῆς ἐπικοινωνίας του μετὰ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν ζωὴν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς δυτικῆς πτέρυγος, τοῦ τεμένους, ἔφερεν εἰς φῶς δεξιᾷ μὲν τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς βορείου πύλης Α1 τὸ τετράγωνον δωματίον κ,

Εἰκ. 1. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Νεκρομαντείου τῆς Ἐφύρας.

διαστάσεων 6.50×6.40 μ. (πίν. 63), ἀριστερᾷ δὲ τετράγωνον ἐπίσης αἰθούσαν, διαστάσεων 10×10 μ., μὴ ἐρευνηθεῖσαν εἰς βάθος.

Νοτίως τοῦ κ συνείχοντο δύο Ρωμαϊκῶν χρόνων ὀρθογώνια δωματία, ζ, ο, πλάτους 3.30 καὶ 3.10 μ., τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἔχουν κατασκευασθῇ διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων. Περαιτέρω, νοτίως τῆς αὐλῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια δύο συνεχομένων Ἑλληνιστικῶν ἐπίσης χρόνων δωματίων, μ καὶ ν, ὀλίγον παραγώνων (διαστ. 5.40×5.80 μ.), πρὸ αὐτῶν δὲ ἐπιμήκης ὀρθογώνιος

ambulatory tetrapylon
a N-Orient

αἴθουσα, λ, εἶδος προθαλάμου ἢ στοᾶς (διαστ. 14.40×5.40 μ.). Τὴν μέχρι τοῦ στερεοῦ ἔρευναν τούτων ἡμπόδισαν οἱ κατακαλύπτοντες τὸ δάπεδον ὀγκόλιθοι (πίν. 64α) τῶν καταπεσόντων τοίχων. Ἡ παρουσιαζομένη εἰκὼν μαρτυρεῖ ἀναμφισβητήτως περὶ καταστροφῆς, ἐπενεχθείσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς ὑστέρους Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Τὴν ἐπιβεβαίωσιν τούτου ἐλπίζομεν ὅτι θὰ παράσχη ἡ συνέχισις τῆς ἐρέυνης.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὕρημάτων μνημονευτέα: Ρωμαϊκῶν χρόνων κέραμοι στέγης μὲ ἔντυπα σφραγίσματα, COS, P. CUR, P. CURT (Poplius Curtius), πήλινοι μικροὶ δίσκοι, «πώματα πυξίδων», μὲ ἔκτυπα γράμματα IRCULO, σχηματίζοντα κύκλον, θραύσματα πολλῶν πίθων καὶ ἀμφορέων μὲ ὀξὺν πυθμένα, ἐνίοτε μὲ ἔντυπον σφραγίδα, ἀγνῶτες, ὄστρακα ἐλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ, ὅστ' αὖ ζῶων, ὄστρεα θαλάσσης.

Εἰς ὁλόκληρον τὴν μέχρι τοῦ βράχου ἐρευνηθεῖσαν περιοχὴν τὰ ὑπὸ τὸ ἐλληνιστικὸν ἔδαφος χρώματα περιεῖχον προϊστορικὰ εὐρήματα, ἰδίως δὲ ὄστρακα τῆς τοπικῆς χειροποιήτου κεραμικῆς μὲ πλαστικὴν διακόσμησιν (κατηγορίας II) καὶ τῆς τελειότερας τεχνικῶς μονοχρώμου μελανῆς (κατηγορίας III), πυρῆνας καὶ ἐργαλεῖα ἐκ πυριτολίθου, ἰδίως λεπίδας, αἰχμὰς βελῶν, ὄστρακα ὑστερομυκηναϊκῶν χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄνευ χρώματος, περιάπτον ἐκ πηλοῦ, «κουβαρίστρας», σφονδύλιον ἐκ στεατίτου, σχήματος κολούρου κώνου μὲ ἐγγάρακτον κόσμησιν θλωμένων παραλλήλων γραμμῶν, ὅστ' αὖ ζῶων (ἐν οἷς καὶ χοίρων), ὄστρεα θαλάσσης κ.ἄ.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς αὐλῆς, βορείως τοῦ λ, ἀπεκαλύφθη ἐντὸς πτυχώσεως τοῦ βράχου κιβωτιόσχημος τάφος ὑστεροελλαδικῶν χρόνων μὲ κατεύθυνσιν Δ-Α, τοῦ ὁποῦ τὰς πλευρὰς συνεπλήρωνον πλακοειδεῖς λίθοι. Ἐντὸς τούτου ὑπῆρχον ὀλίγα ὅστ' αὖ τοῦ νεκροῦ, ὀστάρια μικροῦ ζώου (χοίρου), θυσιασθέντος πιθανῶς, ὁδοὺς μικροῦ ἀγριοχοίρου, ἀστράγαλος βοός, ὀλίγα προϊστορικὰ ὄστρακα — ἐντοπίου τεχνικῆς καὶ μυκηναϊκὰ — πέντε ψῆφοι ὅρμου ἐκ χαλκηδονίου λίθου.

Ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἀνασκαφῆς συνάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Συγχρόνως μὲ τὸ κυρίως ἱερόν εἶχον κατασκευασθῆ βορείως καὶ νοτίως τῆς αὐλῆς δωμάτια, προοριζόμενα διὰ τὴν διαμονὴν τῶν ἱερέων τοῦ νεκυομαντείου, ἴσως δὲ προσέτι χρησιμοποιούμενα καὶ ὡς ξενῶνες διὰ τοὺς προσκυνητάς, πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὸ ἱερόν, ἢ καὶ ὡς καταστήματα. Ἡ ἀνέυρεσις χαλκοῦ νομίσματος τῆς Ἀμβρακίας (234/3-168/7 π.Χ., Ἀπόλλων δαφνοστεφῆς Βαίτυλος, Α-Μ-Β-Ρ) ἐντὸς τοῦ θεμελίου ἀκριβῶς τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ δωματίου κ ἀποτελεῖ σοβαρὸν στοιχεῖον περὶ τοῦ χρόνου τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ.

Με τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἱεροῦ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (168/7) κατεστράφη πιθανῶς καὶ τὸ δυτικὸν τοῦτο συγκρότημα. Ἀλλά, ἐνῶ τὸ ἱερὸν οὐδέποτε ἐπεσκευάσθη οὔτε ἐχρησιμοποιήθη ἔκτοτε, ὁ χώρος τοῦ τεμένους ἐλειτούργησεν ὑποτυπωδῶς καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν, ὡς μαρτυροῦν τὰ ρωμαϊκὰ κτίσματα, ἰδίως δὲ τὰ κινητὰ εὐρήματα Ρωμαϊκῶν χρόνων (κέραμοι στέγης, πίθοι, ἀμφορεῖς, «πώματα πυξίδων», ἀγνῦθες).

Τὰ προϊστορικὰ εὐρήματα ἀποδεικνύουν ὅτι ἀπὸ τῆς τρίτης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ τοῦλάχιστον εἶχε κατοικηθῇ ὁ λόφος οὗτος ὡς καὶ ὁ πρὸς Βορρᾶν λόφος τοῦ Ξυλοκάστρου, ἐνθα ἡ Ἐφύρα, ἀποικία τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος (Δ. Πελοποννήσου;). Οὐδεμία ὅμως ἀρχαιολογικὴ ἀπόδειξις προέκυψεν ὅτι τὰ εὐρήματα ταῦτα σχετίζονται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Ἄδου καὶ τὸ νεκρομαντεῖον. Τὰ μετὰ τῶν προϊστορικῶν ἀντικειμένων εὐρεθέντα θαλάσσια ὅστρεα, τῶν ὁποίων ἡ σχέσις μὲ τὰ τελούμενα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἔχει διαπιστωθῇ (ΠΑΕ 1961, σ. 112), δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν σοβαρὰν ἀπόδειξιν. Ἐπίσης ἐκτὸς ὀλίγων ὀστράκων κλασσικῶν χρόνων οὐδὲν ἄλλο εὖρημα γεωμετρικῶν ἢ ἀρχαϊκῶν χρόνων ἦλθεν εἰς φῶς διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀρχαίαν γραπτὴν παράδοσιν. Ἡ λειτουργία τούτου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Περιάνδρου (ΗΡΟΔ. V 92) εἶναι ἀναμφισβήτητος· ὅτι δὲ εἰς τὴν ὁμηρικὴν τοπογραφίαν τῆς Νεκυίας ὑπόκειται τὸ τοπίον τοῦ Ἀχέροντος, ἔχει ἤδη τονισθῇ (Τὸ Ἔργον 1958. Die antike Kunst, 1963, 1es Beiheft, σ. 54).

Ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἀρχαιοτέρων λειψάνων τῆς λατρείας πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν βαθεῖαν λατομίαν πρὸς ἰσοπέδωσιν τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου (τομή, σχέδ. εἰκ. 1), χάριν τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐλληνιστικοῦ νεκρομαντείου. Πιθανώτατα τὸ ὁμηρικὸν καὶ ἀρχαϊκὸν ἱερὸν συνίστατο εἰς ἀπλοῦν σπήλαιον, θεωρούμενον ὡς εἴσοδος εἰς τὸν Κάτω Κόσμον, εὐρισκόμενον ἐκεῖ ἐνθα ἐλαξέυθη ἡ ὑπόγειος αἴθουσα, τὸ ἀνάκτορον τοῦ Αἰδωνέως καὶ τῆς Περσεφονείας. Τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσως δώσουν προσεχεῖς ἐρευναι τῆς ὑπογείου αἰθούσης καὶ τοῦ βάθους τοῦ ἱεροῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ διευκολυνθοῦν μετὰ τὴν ὑποστύλωσιν τοῦ ὑπεράνω χριστιανικοῦ ναοῦ (πίν. 64β), γενομένην δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους.

Τέλος συνεκολλήθη τὸ μέγα ἐκ πηλοῦ λουτήριον (πίν. 64γ), κείμενον ἀριστερᾷ τῆς πύλης Ζ τοῦ βορείου διαδρόμου, ἐναντι ἀκριβῶς τοῦ ἀποτροπαίου λιθοσωροῦ (Τὸ Ἔργον 1961, σ. 120).

α. Δυτική πλευρά τοῦ τεμένους.

β. Τὸ δωμάτιον κ, ὁρώμενον ἀπὸ Νότου.

αὐτὸς Ν. 0.

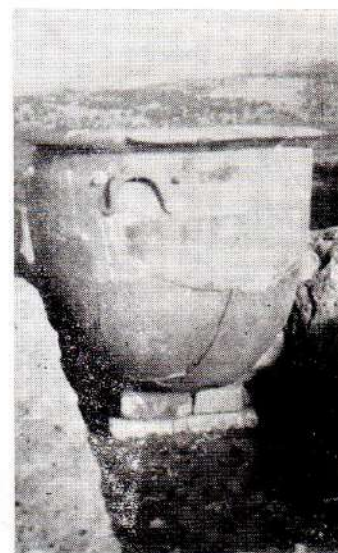
α. Οἱ χώροι λ, μ, ν, νοτίως τῆς αὐλῆς, ὁρώμενοι ἀπὸ Ἀνατολῶν.

Sud over

β. Ὁ ὑπεράνω τῶν ἐρειπίων τοῦ νεκυομαντείου χριστιανικὸς ναὸς μετὰ τὴν ὑποστύλωσίν του.

church?

γ. Λουτήριον πρὸ τῆς εἰσόδου Ζ.

*bathhouse
entrance?*